

Голубка М.М.

викладач вищої категорії

Львівського кооперативного коледжу економіки і права

Holubka M.M.

Lecturer of the Highest Category

Lviv Cooperative College of Economics and Law

ЕКОНОМІЧНА ДУМКА У ДОСЛІДЖЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В 1848–1918 РОКАХ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОДІЙ

THE ECONOMIC VIEW IN THE RESEARCH OF ECONOMIC EDUCATION AND SCIENCE IN THE WESTERN UKRAINIAN LANDS IN 1848–1918 AS THE FACTOR OF PERSONALITY SOCIALIZATION UNDER THE INFLUENCE OF HISTORICAL AND ECONOMIC EVENTS

Анотація. В роботі розглянуто економічну думку у процесі розвитку економічної освіти на західноукраїнських землях та її вплив на соціалізацію особистості в залежності від історико-економічних подій. Обрана тема дослідження підтверджує необхідність наукових обґрунтувань та економічної думки економічної освіти та науки в розрізі різних часових періодів. Західноукраїнські землі стали своєрідною лабораторією стрімких процесів формування національної свідомості у XIX ст., детермінантами якого були традиції, мови, релігії, накладені на соціально-економічні проблеми населення регіону. Тому основні зусилля української інтелігенції були спрямовані на розвиток економічної освіти і науки, а також на формування державно-правового мислення українців, заохочення до пізнання власної історії та розвитку економіки. Для підведення підсумків дослідження стану та розвитку освітніх процесів у Західній Україні встановлено, що підготовка фахівців з економічною освітою на західноукраїнських землях протягом 1848–1918 рр. переслідувала мету послідовного формування економічного мислення і свідомості та розвитку здібностей західних українців.

Ключові слова: економічна освіта, економічна культура, регіон, національна ідентичність, історія західноукраїнських земель, освітні процеси, економічна думка.

Постановка проблеми. Економічна думка у дослідженні економічної освіти і науки на західноукраїнських землях в 1848–1918 рр. є важливим об'єктом досліджень. Актуальність обраної теми дослідження підтверджує необхідність наукових обґрунтувань та економічної думки економічної освіти та науки в розрізі різних часових періодів та її вплив на соціалізацію особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика економічної освіти та науки є мало поширеною серед дослідників економічного профілю та частіше потрапляє у фокус педагогів та істориків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз економічної думки у дослідженні економічної освіти і науки на західноукраїнських землях в 1848–1918 рр. довів, що з економічної точки зору недостатньо наявних висвітлень економічних освітніх процесів, з цього питання потребуються додаткові розробки та дослідження, враховуючи сучасні умови, що і визначило вибір теми даного дослідження.

Метою статті є визначення економічної думки економічної освіти і науки на західноукраїнських землях у 1848–1918 рр. як фактору соціалізації особистості та сутності і важливості освітніх процесів того часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Західноукраїнські землі, у тому числі і терени Східної Галичини, як вважає польський історик М. Мізгалска, стали своєрідною лабораторією стрімких процесів формування національної свідомості у XIX ст., детермінантами якого були традиції, мови, релігії, накладені на соціально-економічні

проблеми населення регіону. Однак, бідність в Східній Галичині, насамперед, стояла на заваді єдності місцевого населення, культурні відмінності якого чітко розділяли різні етнічні групи із поступовим перетворенням в політичні конфлікти, сприяючи виникненню соціально-культурного націоналізму в якості фактора мобілізації, спрямованого на незалежність багатьох етносів монархії Габсбургів [22, с. 79].

«... Галичина цього періоду мала аграрний характер із незначним капіталом, слабкорозвинутою торгівлею, низьким рівнем урбанізації, дуже низькими заробітками й найвищим рівнем надлишкової робочої сили, тобто безробіттям, була з найвідсталіших частин імперії, у якій 80% населення було неписьменним. Таке становище спонукало українське населення, його інтелектуальних лідерів шукати вихід із колоніального гніту» [16, с. 4]. Тому основні зусилля української інтелігенції були спрямовані на розвиток економічної освіти і культури в Східній Галичині, а також на формування державно-правового мислення українців, заохочення до пізнання власної історії. Український народ маленької Галичини тісно поєднав своє минуле та майбутнє в єдності з великою Україною і де-факто навчається синтезувати всю історію західноукраїнських земель із органічно цілісними державними утвореннями, починаючи з Київської Русі та закінчуючи Козацькою державою. Очевидно, що у Східній Галичині, завдяки державно-правовим реформам і зусиллям української інтелігенції, справді було подолано варіант державницького сприйняття світу без надії на національне

відродження українців, що було метою політики освітньої колонізації [4, с. 195].

В історії Північної Буковини період від «весни народів» і до початку ХХ ст. виявився часом активного становлення політичної культури українців, румунів, німців та євреїв. Впродовж 1848–1918 рр., попри розгорнуту активну діяльність місцевих політичних партій, були очевидними конфлікти окремих політичних спільнот та верхівки монархії Габсбургів. Історія замовчує про відверті виступи в контексті своєрідного сепаратизму до кінця 1918 р., однак наводить факти прагнень румунів, спрямованих на автономію цього регіону. Водночас ідеї збереження національної ідентичності етнічних груп Північної Буковини та підтримки зв'язку з етнічною батьківщиною українців та румунів стали елементами їхньої політичної культури зокрема [14, с. 10].

Що стосується соціально-політичних умов розвитку економічної освіти в Північній Буковині, то варто зазначити, що політика монархії Габсбургів щодо цього регіону у 1848–1918 рр. може розглядатися сприятливою, оскільки покращився рівень життя місцевого населення, а також зріс рівень їхньої грамотності та освіченості. Тому можна стверджувати про політичну толерантність Австро-Угорської імперії, за період правління якої українці мали можливість виховати національно свідоме населення Північної Буковини, незважаючи на те, що на її території, окрім українців, проживали різноманітні етнічні групи, зокрема вірмени, євреї, німці, поляки, румуни та угорці, які будь-якими засобами намагалися зберегти свої національні традиції, мову та релігію [3, с. 245].

«Весна народів» зрушила і Закарпаття, де існували різні суспільно-політичні та національно-ідентифікаційні течії, такі як мадярофільська та народовська, русинофільська та русофільська (москвофільська). Як зауважує Р. Майор, серед перелічених суспільно-політичних течій Закарпаття найбільш негативно на український рух щодо розвитку економічної освіти у 1848–1918 рр. вплинула зокрема мадярофільська течія, представники якої в рамках співпраці з угорською владою Закарпаття будь-якими засобами сприяли політиці мадяризації закарпатських українців, а також знищенню їхньої національної ідентичності. Водночас, лише мадярофіли стали специфічною рисою тогочасного суспільно-політичного руху на Закарпатті, оскільки народовці, русофіли (москвофіли) та русинофіли також були притаманні для політичного руху Східної Галичини та Північної Буковини [8, с. 14].

Розвиток економічної освіти у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. на західноукраїнських землях можна вважати складним процесом, на який вплинули і соціально-політичні умови життя західних українців у Австро-Угорській імперії. Так, серед соціально-політичних умов розвитку такої освіти у 1848–1918 рр. доцільно виділити територіальне розташування Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, юридична наявність конституційних прав та свобод українців в Австро-Угорській імперії, формування національно-політичної свідомості українського народу, державницькі зусилля мадярофільських та народовських, русинофільських та русофільських (москвофільських) політичних партій, залежність українського населення від місцевої влади, яка проводила колонізаційну, румунізаційну чи мадяризаційну політику у відповідному регіоні тощо [20, с. 9].

Соціально-політичні аспекти розвитку економічної освіти на західноукраїнських землях в період 1848–1918 рр. полягають в тому, що тогочасне життя західних українців, які проживали у межах території Австро-Угорської імперії, було повністю під централізованою та

бюрократизованою владою монархії Габсбургів. Окрім того, будь-які прояви самоврядування західних українців у 1848–1918 рр. були відсутні, що, у свою чергу, вплинуло на розвиток економічної освіти Західної України.

Український середній клас, що зароджувався в Східній Галичині, конкуруючи з польськими та єврейськими підприємцями у сфері промисловості, організації будівництва, мобілізації капіталу, а також в торгівлі, впливав інвестиції в економіку [9, с. 88]. Зокрема, досі незнаний Борислав (так звана Галицька Каліфорнія) став відомим промисловим центром видобутку та переробки нафти, озокериту та газу не лише Східної Галичини, але й усієї Західної Європи. Завдяки мільйонним прибуткам нафтопромисловці проживали у сусідньому Дрогобичі, віддаленому Львові, Відні – столиці Австрійської імперії. Проте, наймані робітники Галицької Каліфорнії, перебуваючи у вкрай жахливих соціально-економічних і побутових умовах, не могли протестувати та організовувати робітничі страйки [2, с. 42].

Так, І. Франко, описуючи Галицьку Каліфорнію, стверджував, що «...справді, ні одно місце в цілій Галичині не представляє більшого поля для студій – не так поетичних, як більше соціальних. Сили де у нас, то певно в Бориславі найсильніше заступлена класа робітницька – а нужда, трата сил і здоров'я, зледаціння тих людей під взглядом моральним – найгірніше і найголовніше віщують, що може статися з наших хліборобів в протягу яких-де двох десятків літ, коли достача поля, хліба і грошей, коли наслідки всіляких хиб теперішнього суспільного устрою змусять їх іти на роботу фабричну, продавати своє здоров'я і свою силу на нужденне пропитання» [19, с. 275–276].

У свою чергу, економічний розвиток Північної Буковини характеризується неоднорідністю розселення населення, більшість якого проживала в сільській місцевості. У другій половині ХІХ – початку ХХ ст. землеробство та тваринництво – основні заняття у Північній Буковині. У свою чергу, в містах варто відзначити розвиток ремесел і мануфактурної промисловості, в якій найбільшим попитом користувалися професії коваля, кравця, кушніра, теляра, ткача, шевця [21, с. 88].

На початку ХІХ ст. Північна Буковина була визначена найвідсталішою колонією Австрійської імперії, оскільки рівень життя населення був надзвичайно низьким. Щоб поліпшити економічне становище Північної Буковини, урядом відкривалися школи, у промисловості створювалися нові робочі місця, які потребували висококваліфікованих працівників, а згодом було скасовано кріпосне право у 1849 р. [3, с. 245].

У свою чергу, особливості економічного розвитку Закарпаття зумовлені тим, що Закарпаття ще з ХІІІ ст. перебувало в складі Угорського королівства, яке з ХVІ ст. увійшло до складу Австрійської імперії. Нагадаємо, що Східна Галичина у 1772 р. увійшла до складу Австрійської імперії внаслідок першого поділу Польщі, а Північна Буковина була окупована у 1775 р. [12]. Економічна політика землевласників у другій половині ХІХ ст. щодо міст мала двоїстий характер. Так, закарпатські міста втратили право на самоврядування, а через обмеження феодалами та казенними чиновниками прав міщан розвиток цехових ремесел був слабким. Окрім того, землевласники заохочували проведення міських ярмарків, де жваву торгівлю вели купці, будуючи крамниці та винні погреби [18, с. 49].

На розвиток економіки Закарпаття суттєво вплинули реформи щодо скасування кріпацтва у 1848 р. та впровадження принципів оподаткування, характерних для

ринкового господарства країн Європи. На початку ХХ ст. Закарпаття було бідним сільськогосподарським регіоном Австро-Угорської імперії. Через відсутність орної землі селяни випасали худобу на плоскогір'ях, а також вирубували ліс у горах [17, с. 37].

Українці в Австрійській імперії вважалися найчисельнішою етнічною групою, проте поступалися євреям, німцям, полякам та румунам за впливом на економічні процеси. Окрім того, масова трудова еміграція, важке соціально-економічне становище, а також політика денационалізації та колонізації Східної Галичини та Північної Буковини стали чинниками розвитку економічної освіти українців [10].

Зокрема, юридичне звільнення селянства західноукраїнських земель від кріпосного права хоч і відкрило перспективи для індустріального розвитку на нових ринкових засадах, проте малоземелля селян та відсутність розвинутої промисловості в Австро-Угорській імперії спричинили надлишок робочої сили. Напрямами масової еміграції селян стали Канада, США, Бразилія та Аргентина, де ще були неосвоєні території та існувала сприятлива міграційна політика. Окрім того, робітники виїжджали на сезонні заробітки в Німеччину, Чехію, Румунію, Данію, влаштуючись чорноробами на промислових фабриках, шахтах та на будівництвах. Еміграція полегшила становище західноукраїнських селян через деяке пом'якшення проблеми перенаселення в сільській місцевості. Окрім того, емігранти більшість заробітків переказували додому, тому з'явилась можливість для скуповування земель [6, с. 66].

Варто зазначити, що українці у 1848–1918 рр. усвідомлювали, що для ефективного інвестування власних коштів у підприємництво необхідне створення власних банків, ощадних та позичкових спілок, а також кредитних товариств, що, у свою чергу, стало поштовхом для розвитку фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти через організацію навчання фахівців економічного профілю [5, с. 67–68].

Зростання обсягів торгівлі в Австро-Угорській імперії вимагало суттєвого покращення транспортування сировинних товарів (збіжжя, калійна сіль, ліс, нафта, озокерит, худоба та ін.) та промислових товарів (взуття, готові фабричні вироби, машини та механізми, одяг та ін.), що стало можливим завдяки будівництву залізниці, яке також сприяло виникненню нових промислових осередків в

Австро-Угорській імперії через зниження залежності від мережі водного транспорту. При цьому розвиток залізничного транспорту, хоч і стимулював економічний прогрес західноукраїнських земель, був тісно пов'язаний зі станом продуктивних сил у регіонах, в яких була розміщена залізнична інфраструктура [1, с. 672], оскільки «залізниці будувались силами галицьких, буковинських, закарпатських ... українців, які використовувались як дешева робоча сила. У відсталіх, аграрних ... областях ... впровадження залізничної системи транспорту стало попередником сучасного індустріального суспільства, могутнім фактором промислової революції як у плані прискорювача руйнування докапіталістичних форм виробництва, так і в плані стимулятора створення сучасної передової машинної індустрії» [11].

Розвиток економічної освіти на західноукраїнських землях був обумовлений потребами капіталізації сільського господарства в Австро-Угорщині, оскільки більшість земель Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття мала насамперед сільськогосподарське призначення. Водночас, у процесі зростання обсягів торгівлі в Австро-Угорській імперії почали функціонувати акціонерні торговельні компанії, які зумовили прояви монополізму на ринку. З огляду на ці обставини, українці протиставляли кооперативні форми торгівлі для організації збуту своєї товарної продукції та створення внутрішнього ринку для західноукраїнської промисловості. Окрім того, для успішної конкуренції з багатшими регіонами Австро-Угорської імперії селянське господарство Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття почали активно користуватися послугами кредитування [1; 5; 6].

Висновки. Для підведення підсумків дослідження стану та розвитку освітніх процесів у Західній Україні протягом 1848–1918 рр. встановлено, що підготовка фахівців з економічною освітою на західноукраїнських землях протягом 1848–1918 рр. переслідувала мету послідовного формування економічного мислення та свідомості, розвитку здібностей західних українців у певному виді господарської діяльності на території Австро-Угорської імперії, навчання основ організації праці в нових умовах ринкових відносин, а також підготовки фахівців економічного профілю. В подальшому необхідно продовжувати досліджувати даний напрям та його вплив на освіченість громади та розвиток економіки на західноукраїнських землях.

Список використаних джерел:

1. Балабушевич Т.А. Економічна історія України: історико-економічне дослідження: в 2 т. / [Т.А. Балабушевич, В.Д. Баран, К.П. Бунятян та ін.]; ред. В.А. Смолій. – Т. 1. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 696 с.
2. Галик В.М. Соціальна стратифікація населення «Галицької Каліфорнії» у творчій спадщині Івана Франка / В.М. Галик // Проблеми гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 34. – С. 42–52.
3. Демянчук О.С. Система чинників розвитку гімназійної освіти на Буковині (XIX – перша половина ХХ ст.) / О.С. Демянчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 6. – С. 243–248.
4. Сфремова Н.В. Історико-правові аспекти приєднання західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії / Н.В. Сфремова // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 48. – С. 189–196.
5. Кишакевич Л.Ю. Кооперативний рух на західноукраїнських землях в кінці XIX – на початку ХХ століття / Л.Ю. Кишакевич // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 65–71.
6. Лановик Б.Д. Економічна історія: Курс лекцій / [Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, В.Ф. Чайковський]; за ред. Б.Д. Лановика. – 4-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вікар, 2003. – 405 с.
7. Мазурок О.С. Міста Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття у другій половині XIX – на початку ХХ століття (1848–1918 рр.). Етносоціальний та економічний аспекти: У 2 т. / О.С. Мазурок. – Т. 1. – Ужгород: Карпатська Вежа, 2012. – 687 с.
8. Майор Р.І. Український національний рух на Закарпатті: генеза, розвиток і характерні риси (1848–1919 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Р.В. Майор; Кам'янець-Поділь. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 20 с.
9. Малюта О.В. Український ринок в економічних системах Російської та Австро-Угорської імперій другої половини XIX – початку ХХ ст. (на прикладі цукрової та нафтової промисловості) / О.В. Малюта // Сторінки історії. – 2013. – Вип. 35. – С. 80–92.

10. Монолатій І.С. Австрійська Буковина: особливості національних, професійних та мовних поділів / І.С. Монолатій // Незалежний культурологічний часопис. – 2009. – № 56. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n56texts/monolatij1.htm>
11. Панюс М.В. Розвиток мережі залізниць Галичини Австро-Угорського періоду (1861–1918) / М.В. Панюс // Електронне наукове фахове видання «Історія науки і біографістика». – 2012. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inb.dnsgb.com.ua/2012-4/12_panus.pdf
12. Паславська О.Я. Особливості правового статусу західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії / О.Я. Паславська // Матер. наук.-практ. Інтернет-конф. «Юридична наука та практика: виклики сучасності» (м. Київ, 17 вересня 2015 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1050%3A091015-18&catid=127%3A1-0915&Itemid=157&lang=ru
13. Петрів Р.В. Східна Галичина у складі Австрійської імперії (історико-правовий аспект) / Р.В. Петрів. – Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2009. – 255 с.
14. Піддубний І.А. Румуни Буковини в житті краю: 1848–1918 рр. / І.А. Піддубний // Історична панорама. – 2010. – Вип. 10. – С. 9–40.
15. Потапюк Л.М. Становлення економічної освіти на прикладі діяльності західноукраїнських громад (кінець XIX – початок XX століття) / Л.М. Потапюк, І.П. Потапюк // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 5–12.
16. Субтельна Г.В. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини: історико-педагогічний аспект : [навч. посіб.] / Г.В. Субтельна, Я.Г. Камінецький, Л.Я. Криницька; за ред. Я.Г. Камінецького. – Львів: Норма, 2014. – 136 с.
17. Глушак Ю.М. Податковий апарат монархії Габсбургів / Ю.М. Глушак // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 33–37.
18. Товстопят Л.М. Вплив суспільного устрою на формування норм права на українських землях у складі Австро-Угорщини в VII–XVIII століттях / Л.М. Товстопят, Л.В. Кузнецова // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 47–49.
19. Франко І.Я. Борислав. Картини з життя підгірського народу / І.Я. Франко // Зібрання творів у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 14. – С. 275–369.
20. Шайнер Г.І. Розвиток комерційної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша третина XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г.І. Шайнер; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2012. – 20 с.
21. Шевченко Ф.П. Нариси з історії Північної Буковини : [монографія] / [Ф.П. Шевченко, В.М. Ботушанський, І.І. Компанієць та ін.] – К.: Наукова думка, 1980. – 340 с.
22. Mizgalska M. Uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i narodowościowe na terenie Ukrainy Zachodniej w II połowie XIX wieku / M. Mizgalska // Історичний архів. – 2014. – Вип. 13. – С. 78–85.

Аннотация. В работе рассмотрена экономическая мысль в процессе развития экономического образования на западноукраинских землях и ее влияние на социализацию личности. Избранная тема исследования подтверждает необходимость научных обоснований и экономической мысли экономического образования и науки в разрезе различных временных периодов. Западноукраинские земли стали своеобразной лабораторией стремительных процессов формирования национального сознания в XIX в., детерминантами которого были традиции, языки, религии, наложенные на социально-экономические проблемы население региона. Поэтому основные усилия украинской интеллигенции были направлены на развитие экономического образования и науки, а также на формирование государственно-правового мышления у украинцев, поощрение к познанию собственной истории и развитию экономики. Для подведения итогов исследования состояния и развития образовательных процессов в Западной Украине установлено, что подготовка специалистов по экономическому образованию на западноукраинских землях в течение 1848–1918 гг. преследовала цель последовательного формирования экономического мышления и сознания, развития способностей западных украинцев.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическая культура, регион, национальная идентичность, история западноукраинских земель, образовательные процессы, экономическая мысль.

Summary. In this work the economic view has been reviewed in the process of economic education development in Western Ukrainian lands and its influence on personality socialization under the impact of historical and economic events. The chosen research topic proves the necessity of the scientific reasoning and economic view, economic education and science in terms of different time periods. The Western Ukrainian lands became the peculiar laboratory of rapid formation processes of the national consciousness in XIX century, the determinants of which were traditions, languages, religions that are imposed on the socioeconomic problems of the region's population. Therefore the major efforts of the Ukrainian intelligentsia were aimed at the development of economic education and science, as well as at the formation in the Ukrainian's state-legal thinking, the encourage to the cognition of own history and economic development. To summarize the research status and educational process development in Western Ukraine it has been identified that the training of experts with economic education in Western Ukrainian lands during 1848–1918 pursue the object of the consistent formation of economic thinking and consciousness and the skills development of Western Ukrainian.

Key words: economic education, economic culture, region, national identity, history of Western Ukrainian lands, educational processes, economic view.